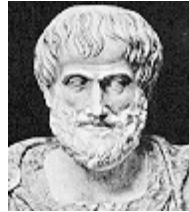

ADAMEC JIŘÍ
FILOSOFICKÝ SEMINÁŘ
KATEDRA TEORIE

SOUCIT A SEBEREFLEXE

V KONTEXTU VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE

Jiří Adamec

Brno 2023

**SOUČIT
A SEBEREFLEXE
V KONTEXTU VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE**

Jiří Adamec

© Jiří Adamec
Filosofický seminář – katedra teorie
IČ 105-48-629/157

Předkládaný text nemá redakční úpravu a korekturní zpracování. Tímto se omlouváme za případné tiskové nedostatky, které mohly uniknout naší pozornosti.

*Člověk žije vyššími mravními city, protože
jeho mysl opanuje duch*

Současnost je zdaleka nejvíce voláním po návratu k minulosti. Tedy voláním, které se domáhá starých pořádků. Nikoli ovšem pořádků politických, ale jako že ponejvíce pořádků mravních. Nelze toho však dosáhnout, pakliže se jedinec bude stále zabývat jen sebou samým, svým egoismem. Mravní změny lze dojít jen tehdy, bude-li člověk s druhým člověkem s dostatek soucitný.

Ú V O D

Něco se stalo s lidským pobytem ve světě vezdejším. Něco se pokazilo. Něco se vymklo kontrole. Něco ztratilo dosah k sobě samému. Morální reflexe své vlastní existence, která je odpovědná, pakliže si uvědomuje, že není v životě lidském samoty, protože cokoli je konáno jedincem, je tak, jako tak, konáno v souladu nebo ne-souladu s druhým člověkem. Tomuto patření odpovědnosti za osobní vlivy, vedoucí směrem k těm s nimiž jsme součástí místem a časem, se říká také: svědomí.

Soucit není samozřejmost. Je zapotřebí se mu učit. Soucit je sdílení bolesti (tělesné či duševní), soucit je však také podpora někoho druhého v jeho odhodlání, soucit potom může být i tam, kde jinému není dopřáno stejným dílem bohatství nebo je soucit širokým masivem takové osobnosti, která odepřením vlastního pohodlí nabízí svůj život s nasazením tam, kde se možná zprvu zdá, jakoby to, co se má stát podporou ze soucitu, byla marnost nad marnost.

Avšak nedílnou součástí soucitu jest jednotlivec a jeho dobro. Pro ně samo je soucit tím nejvýznamnějším, co představuje o sobě. Je však zapotřebí vždy se soucitem zacházet střídmě, opatrně. V právních kličkách a ekonomických strategiích je soucitu vsutku zatěžko umísťovat se s vidinou vlastní trvalosti. Natož, jedná-li se o válku.

•

A tak nezbyvá, než se pokusit ukázat na vlastní podstatu soucitu, co by vyššího mravního citu z pohledu vývojové psychologie, neboť je to právě běh individuálního života, který v sobě soucit uchovává, jako základní položku mravnosti, nebo také nikoli. Proč? Protože je tu *svoboda*, která má první zásadu: „*nezavazovat se*“!

Jiří Adamec, podzim 2023

§1. SOUCIT JAKO MRAVNOST OBALENÁ V PLENKÁCH

Dítě je od nejranějšího času svého vstupu do naší reality vychovááno soucitným přístupem. A nejen to! Sociální zřetel těhotné matky je rovněž založen na soucitu. Jen nemusí mít stejnou značku. Obsahem se však jedná o totéž. Na těhotné matky je prostě brán ohled. Je to jen jiný druh soucitu s jejím nelehkým obdobím, které má vyplněno biologickými změnami, dále pak porodem a ranou péčí. Prostor v němž se tak dítě po svém narození ocitá je pln soucitu; vázaného ze všech stran k sobě samému: matka, otec, sourozenci, prarodiče, přátelé rodiny, dětský lékař, lidé na veřejnosti. Všechno tento soucit je vyplňován dalšími emocemi, které jako popadané listí zaplňuje každyčkový kout, na nějž může novorozenec spoléhat, že je tu a barví každý okamžik jeho času, po který žije klidným spánkem nebo má otevřené oči, jimiž tak komunikuje s tvářemi, hlasem a rukama všech, kdo jsou pak dítěti nablízku, sklání se k němu, hovoří k němu nebo jej chovají. Je to první projevovaný soucit s bezbranností, které tak dítě, vůči sobě samému zažívá a nechává si utvářet, co by kritérium hodnot vůči světu svého okolí. Takto je dítěti vštěpována láska, pakliže se tento soucit stává pravidelností, dokonce životní silou, pocitem chybění, jestliže se jej nedostává v potřebném objemu a častosti. Tento druh soucitu je proto veden dvěma směry: **1. k sobě samému**, **2. ke světu svého okolí**. Oba druhy soucitu zpočátku spolupracují. První se později stává *egoismem*, a ten druhý *altruismem*. Jejich spojnicí je *sebevědomí* v prvním případě a dále v tom druhém je to *empatie*. Přes všechny biogenní aspekty klasické psychoanalýsy a jí uchopeného vzorce autoerotického vývoje, zůstává příští model: egoismus, altruismus nedotčen, neboť směřuje od pudové závislosti k dosažení autonomie. Soucit proto za-

hrnuje nejen emoce, ale také osobní postoj. Jako takový je tento soucit s bezbranností dítěte postupným navozováním i jiného morálně osobnostního přístupu, jakým je *slitování*. Mnohem později je toto slitování vyjádřováno odporem: *nelitujte mne, nejsem tak slabý!* Emoce a morální dotčenost zde mají svůj primární základ. Je téměř nemožné se jej zbavit. Jako je sání mléka živnou půdou pro rozvoj libida a sexuality, stejně tak je *soucit živnou půdou pro rozvoj mravnosti v pozdějším egoistním a altruistickém vyústění*.

Často je slýchat, že soucitu a jiným mravním kategoriím by se mělo vyučovat na školách. Ano, učí se jim a dokonce jsou v osnovách. Je to vlastní přístup pedagoga k žákovi. To jsou mravní osnovy k našim dětem v praxi. Ovšem, rodina zde představuje základ, ruku na srdce! Tudíž, soucit vázaný na náš raný vývoj se postupem let mění, tak jak se mění naše osobnost a personalisované či sociální nároky na ni.

Dítě se, se soucitem v raném vývoji setkává nejčastěji formou projevované *laskavosti*. Ze strany toho, kdo se o dítě stará je to v zásadě také respekt k takto mladé osobnosti, který by měl zůstat napořád tím, co chce vyjádřit, důraz na zohledňování individuálního seberozvoje a projevů ve všech oblastech vlastní sebeprezentace dítěte.

Laskavost je potom současně také emoční reakce na nově vznikající nebo už vzniklý život. Být trvale v pohotovosti k potřebám dítěte, bez jakýchkoli: *ale, co když, nebo, protože...* Tím je soucit ve skutečnosti prakticky provozovanou *laskavostí za všech okolností*. Takto se soucit stává vzorem, jenž může v nějakém obsahu sebe sama spoluutvářet osobnost, o jejíž růst a upevňování usilujeme. Soucit, který ale zůstane pasivní emocí, je marnou empatií, bez možnosti reálně působit. Člověk je prosociální bytostí a považuje soucit za samozřejmost.

§2. PRVNÍ ZÁBLESKY KRITICKÉHO MYŠLENÍ A POPÍRÁNÍ SOUCITU

Raný vývoj střídá období v němž člověk poprvé, ve své ještě zcela dětské naivitě, zažívá lákavé nabídky svobody myšlení a jednání. *Sigmund Freud* tento dětský čas seberozvoje nazýval: *oidipským komplexem*. Samozřejmě, že po *latentním období*, o němž bude ještě řeč, se podobný zájem masívně rozšíří po celé psychice, zahrnující v to i tělesné žádosti v době *puberty*.

V raném vývoji, přibližně do dvou a půl let dítěte jsou všechny projevy lásky přijímány bezděčně. Pohlázení, vlídné slovo podávané klidným hlasem, uchopování dítěte během manipulace (kojení, hygiena), poponášení v náručí během vycházky, pohrávání si s předměty, které dítě sotva udrží v ruce nebo zachytává zrakem, a to vše v něžné náklonnosti matky či otce, dává dítěti onen, tak často vyzdvihovaný pocit jistoty a bezpečí. Smyslové dojmy se postupně rozšiřují, až k momentu jejich možného propojování v širší sebezkušenostní celky. Na ně pak, samozřejmě navazuje elementární vůle, uvědomování si sebe sama v kontextu všech aktuálně prožívaných událostí.

Soucit, který do této doby byl a samozřejmě stále dítěti je projevován, se ovšem nyní dostává do protikladu se sebou samým. Soucit matky, otce je totiž uvědomován jako *vazba*, což by samo o sobě nebylo nic závažného, ba naopak. Ale do povědomí o náklonnosti matky a otce, jejich něžného přístupu, se má tendenci vloudit jednak pocit *závislosti*, stejně jako pudový rámec, vyprojektovaný právě oním *oidipským komplexem* (syn miluje matku, otce má za svého soka; dcera miluje svého otce, matku má za svoji sokyni). Je to první, na malém psychickém prostoru a, se sotva znatelnou zkušeností, se sebou samým a, se světem svého okolí utvořený *protiklad, mezi Já a druhými lidmi*.

Kromě toho, do celé té složité věci, pozvolna vstupuje rovněž morální výchova, nejčastěji demonstrována jako výtky za neposlušnost. Co bylo dříve tolerováno a soucitně přijímáno, nyní se stalo předmětem výčitek. Tam, kde se ještě do nedávna jedinec mohl cítit opečováván soucitem, nyní nastupuje požadavek jeho individuality a odpovědnosti. Jsou to silné argumenty pro personální dezorientaci, a dokonce i zklamání. Takové stimuly jsou přesvědčivým argumentem stran toho, že je zapotřebí k dítěti změnit strategii přístupu. Jestliže se to okolí nedaří, ať už z jakéhokoli důvodu, dochází potom ke změně u dítěte samotného. Nastupuje agrese v potřebě sebeprosazování, dále rovněž k sociálnímu stažení, popřípadě k nejrůznějším projevům škodolibosti. Personální kontinuita se hroutí a přichází nekompromisní fenomén soupeřivosti.

Dítě si zpravidla v takových momentech uvědomuje, nebo alespoň podprahově eviduje, že existence se odvíjí od toho, jak se o své vlastní zájmy bude samo starat. V rámci zdravého vývoje osobnosti takové zvědomení osobní individuace vůbec není na škodu. Zde také tedy potom nastává moment, jak správně dítěti nastavovat hranice, jakým způsobem je vynucovat, stejně jakou formou poskytovat odměny. A vzhledem k tomu, že dítě v tomto věku (dva a půl až čtyři roky) doposud nebylo většinou žádných dramatických a jiných zkušeností samo se sebou a, se světem svého okolí, prolíná se jeho vědomím značný počet doměnek, majících samy sebe stavět na první místo, před vnější realitu, jako takovou. Je to svět fantasmie, pohádek, imaginací. Posilovat tento svět laskavostí přístupu, sdílením hry a soucitem, jestliže se dítě zamýšlí i nad hraničními životními otázkami, takový přístup potom značně napomáhá odlišovat existenci, která může být nesena bezproblémovým tokem času, od toho, jenž si vyžaduje soucit.

§3. SOUCIT, ONTOGENESE A KONTROLA EMOCÍ (PŘEDŠKOLNÍ VĚK)

Poměrně zásadním tématem pro rozvoj soucitu je kontrola emocí. Ontogenese a kontrola emocí představují jeden ze základních faktorů výchovy, jako takové. Proč je zde vlastně soucit naším hlavním tématem?

Jedná se o to, že je nepopíratelným faktem, že se v jakékoli budoucnosti, a zejména v té, která se týká našich dětí, jejich budoucnosti, a také nějakého jejich dosahu v závěru života k nám, budou s nějakou mírou potřeby soucitu setkávat. Soucit, který nebyl dříve rozvíjen může člověka zaskočit, zejména emočně. Tam, kde je zapotřebí soucitně přidat ruku k dílu, například péčí o nemocného člena rodiny, může místo praktického zaujetí postoje dojít k psychickému zhroucení. Dítě u kterého je soucit součástí výchovy, je později v podobných případech problém utrpení druhého člověka schopno vnímat jak emočně, tak i racionálně. Emočně například sdílením obsahu utrpení, prakticky hledáním možností, jak utrpení zmírňovat a před utrpením blízkých neutíkat. Konečně, soucit je také dobrou výbavou tam, kde se jedná o narození dítěte s duševním nebo tělesným poškozením.

Jsou to v jistém smyslu pravidla hry, která mohou přejít do vážného života. Tím je na mysli, že v různých situacích dětských her a naší angažovanosti, je možné učinit soucit předmětem této hry.

Tím, jak dítě postupně dosahuje na věkovou skupinu 3-4 let, začíná rovněž svůj život značně individualizovat. Mezi chlapci a děvčaty se ukazují sociální i herní rozdíly. Mít soucit ke hře mladšího kamaráda na společném hřišti dá někdy hodně práce, ale výsledky jsou dalekosáhlé. Kontrolou impulsů, může být dosaženo právě toho, že se u dítěte začne projevovat altruismus. Egoistní složky je mu zapotřebí ponechat, např. komunikací.

Uvědomování si potřeb druhého člověka tedy představuje pro rozvoj altruismu, přibližně od tří let, zásadní obrat v jeho psychickém vývoji. Termínem soucit tak chceme na tomto místě zdůraznit jeho emoční obsah. Otázkou však stále zůstává, jak učinit soucit ve výbavě jedince vyváženou položkou. Soucit může být buď *přecitlivělost* nebo naopak jeho obsah může zcela chybět a *na místo soucitu se projeví emoční chlad*.

Na této úrovni jsou popisovány nejrůznější postoje, mající ve svém obsahu *distres*. Myšleno je to tak, že soucit je elementárně nesen potřebou soucítit a pomáhat tam, kde je to zapotřebí. Tudíž soucitem proniká pozitivita spoluúčasti na problému, jenž druhého člověka trápí. Pozitivita, u níž nechybí momentální přesvědčení o východisku z problémů, kterému napomáháme tím, že se aktivně spoluúčastníme, a to u vědomí, že v podstatě na takový úkon, tak zvaně máme.

Dítě kolem čtyř let je již bez problémů schopno soucítit, uvědomovat si vazbu a také ji samozřejmě formulovat, například označováním toho, koho má rádo, popřípadě ke komu pociťuje méně sympatie a dokonce proč. Verbalizací emoční zaangažovanosti na osobních vztazích se potom, ale dítěti rozpíná morální prostor novými impulsy. Ty jsou pro ně důležité zejména pro vlastní sebeurčení. Soucit není vnímán již jen jako to, co přichází z vnějšku, ale jako to, čeho je, toto dítě vlastním nositelem. Tato změna zásadním způsobem přispívá k sebenáhledu.

Vedle těchto poznatků sebereflexe v tomto období rovněž dítě začíná značně pociťovat boj motivů. Vůle něco vykonat v souladu se soucitem, nebo si toto jednání odpustit pro vlastní prospěch. Například, když se má podělit o nějaký pamlsek, spolknout prohru a popřát k vítězství vrstevníkovi. Soucit se zde, tak pozvolna stává součástí, tak zvaně: *diferencované morálky*.

§4. SOUCIT A JEHO VLIV NA VÝVOJ OPERANTNÍHO MYŠLENÍ

Schopnost učit se má jednak svoji přirozenou, bezděčnou stránku, a stránku obsahující záměrnost. Bezděčnost učení, se odehrává jaksi za „pochodu“, životem, podle předem nastavených kritérií *kognice*. Záměrnost učení mnohdy vychází z vůle, učit se tomu, co mne vědomě zajímá a učením tak mohu posunout k hlubšímu chápání smyslu, popřípadě praktickému využití. Zejména, je-li učení součástí pozitivní sebemotivace, obsahuje položku emoce. Její význam je důležitý nejen pro učení samo, ale také pro vytrvalost. Tudíž, v tomto motivu, něco se učit, se nachází časový přesah: *až se to naučím, mohu být tím či oním pracovníkem*. Bez ustání se do tohoto procesu vnucuje sebezporovnávání s jedinci v našem okolí. Mohu se učit, abych se později uživil, mohu se učit, abych mohl být prospěšný více lidem. V těchto mantinelech se dítě ocitá hned od prvních okamžiků vstupu do základní školy. Je zde potom, ale jeden významný bod. Jak naložím se svým soucitem, bude však vždy jen mojí věcí. Tudíž, *téma soucitu se zde stává volbou*. Proč soucit? Učením člověk rozvíjí postoj k hodnotám. Uvědomuje si jejich význam a souvislosti, jejich smysl a nutnost vlastní angažovanosti. Vědomí o širším pojetí světa, poskytuje člověku rovněž vědomí o zranitelnosti slabých a možnostech, jak v momentu potřeby sebe sama správným způsobem orientovat pro dobro potřených. Zdánlivě jsme přeskočili časový horizont z dětství do dospělosti. Nikoliv! Navažte se svým dítětem ve věku rané školní docházky na téma: *Jak bych mohl pomáhat těm, kteří se nachází v problémech?* Zjistíte, že většina dětí podprahově toto téma řeší a zná nebo, přinejmenším má poměrně rozumné odpovědi. Soucit je nám patrně vrozen a rozvíjíme jej ze zárodečného stavu k sebeuvědomění.

§5. SOUCIT A JEHO POSTAVENÍ V PRVOTNÍM ČASE UTVÁŘENÍ SOCIÁLNÍCH ROLÍ

Mezi dospělými lidmi se často říká, že soucit oslabuje, že soucitnost poukazuje na možnost manipulativnosti ze strany těch, kdo takového soucitu chtějí zneužít. Je to pravda. Jde však o soucit, který je v první řadě více emočním podléháním bez racionálně kritického nadhledu. Soucit se tak může jevit jako naivní pomáhání tam, kde jiní tuto potřebu, vyjadřovanou tomu, kdo ji vskutku vyžaduje, berou ve skutečnosti egoisticky (*mě nikdy nikdo nepomůže, proč bych měl tedy pomáhat já, netýká se mě to*).

Jsme tímto tématem v samém jádru problému nastavování mantinelů soucitu. A vskutku patrně nelze jinak, než podtrhnout, že k soucitu můžeme výchovou vést, ale konkrétní životní situace každého člověka, jeho potřebu soucitu, morálně prověřuje průběh života.

Pro dítě v předškolním a raně školním věku se zde jedná o takové interpersonální a sociální postoje, které mohou už být vyjadřovány zcela konkrétně, i když se vždy o skutečný soucit jednat nemusí. Je na mysli celá řada interpersonálních a sociálních postojů: společná hra na pískovišti, oslava narozenin a výběr dárku vrstevníkovi, soutěživost při dětských hrách, sdílení úspěchu a tak dále. Je tedy mnoho takových okolností, kde se příprava k soucitu dá dobře demonstrovat. Jak už jsme výše naznačili, mohou to být rovněž ve škole sdílené potřeby spolužáků s nějakým druhem postižení a podobně.

Vidíme tedy, že hodnotový systém, a celá výchova k mravnosti jsou velmi složitým komplexem okolností, na které je možné upozornit. V souvislosti se sociální a interpersonální orientací potom takový soucit nejčastěji zahrnuje ohledy. Ohledy vůči slabším, mladším, postiženým, nacházejícím se ve stavu truchlení a melancho-

lie z důvodu ztráty blízkého člověka, dlouhotrvající nemoci, rozchodu, forenzní okolnosti (například vykradení bytu, přepadení na ulici a fyzická újma).

Takže, jak s problémem soucitu nakládat? Skoro by se zdálo, že mít v této knížce odpověď na všechno, a se zárukami, by bylo přinejmenším podezřelé. Můžeme, ale problém uchopit a pojmenovat. Pro dítě je náš soucitný přístup k potřebám druhých vzorem. Dítě jej může odstíňovat. Ono sociální měřítko a měřítko interpersonální zde však bude hrát důležitou roli v mnoha dalších ohledech. Jestliže dítě nadměrně moralizujeme, nebo naopak sami sebe vynášíme do nebes, popřípadě sourozence dáváme za příklad morální čistoty, je vše předem ztraceno. Dítě se má naopak, za těchto okolností tendenci soucitu vzdávat. A proč tomu tak je? Protože i soucit potřebuje zdravé sebevědomí, vyvážené uznáním osobnosti, jeho autonomie s dosahem, alespoň na základní stupně osobní hrdosti. Zejména puberta v tomto nelehkém čase emočních a tělesně biologických bouří zpočátku neposkytuje nic, co by celé věci ulehčovalo, spíše naopak. Je to čas osvojování si vlastního bytí krocením emočních a tělesných vášní. Tudíž, soucit zde nemá výsadní postavení. Stal se, až nějakou druhou, třetí, čtvrtou položkou zájmu.

Sociální role a její probouzení k praktickému uchopování, co by seberealizaci, většině mladých lidí zprostředkovává cestu k sobě samým. Potřeba společenského uznání potom není ničím víc, než potřebou hledání ve vnějším zprostředkovateli soucit s vlastní existencí. Přátelské rozbroje, vymáhání si místa ve skupině, sebesprosazování způsobem ozvláštňování sebe sama (oblékáním, poslechem zvláštní hudby, ale i návštěvami zvláštních míst, experimentací s duchovním světem a tak dále), to vše podtrhuje zájem po odloučení od prvotního soucitu a získání sebe sama pro budoucnost.

Je to však ještě stále se prosazující zmatení. Soucit má být považován za cosi slabošského. Zejména v konkrétně projevovaném soucitu, kde má do popředí rovněž tendenci nastupovat srovnávání toho, jak „můj soucit“ působí na druhé lidi. Není to přeci jen slabost, podléhat soucitu, krátit jím vlastní pohodlí a u faktické nejistoty, jak s jeho obsahem, jakým je například drobný finanční dar žebrákovi na ulici, bude dál zacházeno? Nebude to v očích lidí, kteří tomuto dání daru přihlíží spíše pobýtkou ke kritice, typu: *dělá se lepším, než ve skutečnosti asi je?!*

Takto se vedle *soucitu* má potom tendenci prosazovat rovněž i *stud*.

V tomto ohledu nadále působí subjektivní zaměření na zvláštní oblast hodnocení, kterému se říká *kauzální atribuce* (viz také: Jutta Kienbaum, *Die Entwicklung von Mitgefühl. Von der frühen Kindheit bis in das hohe Alter*, Stuttgart – Kohlhammer, 2023, S. 21 etc.) Jedná se o přirozený proces vkládání sebezkušenostních obsahů do druhého objektu, živočicha nebo člověka. Toto promítání vlastní zkušenosti jejím zvnějšňováním, můžeme považovat také za druh domněnek. Něco se domnívat, když vlastní zkušenost promítáme do našeho okolí, potom může rovněž znamenat, že se člověk na místo vcitování ocitá na jiné pozici. A to, na pozici falešných domněnek, které už jsou vlastně konfrontací s dopředu utvářenými závěry usuzování. Potom se tedy už neocitáme na úrovni vcitování, ale na úrovni sebeprojekce. I tuto okolnost je při hodnocení vcitování nutné pečlivě zvažovat. Její včasné zachycení se člověku daří zejména sebereflexí, která podvědomě takové postoje vyhodnotí a zkoriguje jejich nebezpečí záměny. Vcitování a sebeprojekce zde byly odjakživa ve formě antropomorfismu. Máme k němu zvláštní vztah, prostřednictvím duchovně-spirituálního nahlížení světa.

§6. SOUCIT JAKO MORÁLNÍ POŽADEVEK ROZVINUTÉ DOSPĚLOSTI

Jestliže v rané dospělosti (18 – 25 roků) byl soucit ještě stále doznívajícím fenoménem jinak romantického období dětských let, nastává nyní období reálného vystřízlivění. To spočívá zejména v povaze toho, jakým způsobem na člověka doléhá realita zejména společenského soužití. Ta, je nesena mnohdy přísunem nových pravidel, nových norem v rámci celého, nejen sociálně právního systému, ale stejně tak i nároky, které v sobě ukrývá latentní potřeba vyhovovat kulturnímu prostředí, co by fenoménu zohledňování. Vcítění a soucit tak sami sebe odstiňují na pozadí odporu, vůči množství požadavků, které si jako podmínku mravního života všechny uvedené vnější nároky, *něčemu vyhovovat*, kladou jako *zákon*, který lze obejít pouze tím, že se člověk zachová v nerespektu k nějaké části jeho znění. Ovšem, ať už jakkoli, vzniká zde prvotní, existenciální pocit osamění, vědomí o nesmlouvavé jedinečnosti v izolaci vlastního bytí, které se nyní musí naučit starat se o sebe sama, při maximálním zohledňování vlivu a dopadu svého jednání směrem k druhým lidem. To je obecná stránka věci.

V konkrétním sebenastavování se zde soucit potom dotýká zejména vztahových náležitostí. Mnoho párů se po nedlouhé době rozchází zejména proto, že se každý ve vzniklém svazku, tak jako tak, cítí vlastně sám. Tento požadavek zaměřený na potřebu *učit se žít spolu* vyžaduje často *nietzscheovské přehodnocení všech hodnot*. Chceš-li dojít úspěchu ve vztahu, potom to nelze zvládnout podle jiných pravidel, než-li jsou ta, která ukládají povinnost: dělat první kroky aktivních změn, zejména na sobě samém, mít ochotu pravdivě a otevřeně komunikovat, sdílet i pocitový a myšlenkový svět toho druhého, starat se o společný klid a harmonii.

Takto se téma soucitu v sámé své podstatě mění v téma *ohleduplnosti*, popřípadě tam, kde je ohleduplnost otevřeně požadována, je ve skrytu míněn právě *soucit*. *Přecitlivělost k soucitu* pak může výrazně narušovat vzájemné vztahy tím způsobem, že je v této přecitlivělosti rozpoznáván egoistní prvek, mající tendenci na svoji stranu strhávat všechnu pozornost a ohledy. Mnohdy se u člověka, který se bojí a neumí žít sám za sebe, takové projevy dříve nebo později prosadí, což v očích personálního okolí potom vyvolává mnohá nedorozumění a často i ústrky, neochotou s takovým jedincem zůstat v bližším vztahu (partnerství, přátelství, sdílené volnočasové aktivity, a tak podobně).

U člověka, u kterého je tento postoj k němu samému, ze strany okolí rozpoznán, může dále nastoupit pocit nespokojenosti, jehož znaky se rychle začnou přenášet do latentní nebo také otevřené agrese. Takto může vzniknout nepřátelskost vůči sociálnímu prostředí, která se završí například potřebou sebeobhajoby s patologickými náznaky negativismu, který mohou prolínat emoce, dosahující až na depresivní syndrom.

Jiným druhem soucitu, spojeného s ranou a rozvinutou dospělostí je poctivý a úpřimný vztah k problémům druhých lidí. Ať v jednotlivostech, například ve vlastním soukromí, nebo v širších souvislostech, často se jedná o přirozenou potřebu osobní angažovanosti, která sebe samu definuje zejména tím způsobem, že daný jedinec prostě pomáhá, aniž by na důvody, pro které tak koná, nějak zvlášť myslel.

S existenciální potřebou *soucitu* se *soucitem* osobního zaměření je to tedy tak, že se vzájemně prolínají, doplňují a jednou reálně jeho potřeba v praktickém nastavení vystupuje z první, jindy zase z druhé řady. Pro sociálnost soucitu může být personálně konkrétní nebo obecně společenskou součástí lidského pobytu.

Zjevně jsme se dostali na rozhraní, kde téma soucitu osciluje mezi filosofií daného problému, kam je nutné tedy zařadit i etiku, hodnoty a teorii morálních norem, společně s problémem soucitu jako emoční kategorie, schopné motivovat jedince ke konkrétním behaviorálním výkonům a interpersonálním vztahům. Obě roviny vnímání obsahové stránky soucitu tak představují různé úrovně vývojových postojů, které se nakonec, zejména v dospělosti, vzájemně překrývají.

V tuto chvíli rovněž vyvstává otázka, zda s tématem soucitu, tak jak jej máme nyní rozvržený, souvisí ve stejné návaznosti i problematika „*truchlení*“. Jen vzdáleně. Truchlení je z největšího dílu intimní emoce, nejčastěji spojená se ztrátou někoho blízkého. Směřuje do vlastního nitra a spíš samo, toto *truchlení* „očekává“ blízkost někoho, kdo se soucitně stane tím, kdo tuto ztrátu bude sdílet nějakou mírou spoluúčasti.

Ve fenomenologické psychologii už také *Edmund Husserl* v rámci popisů věnovaných vnitřním, citovým pohnutkám, poukazuje na poznatek, že: *člověk se citovou vazbou na jakýkoli objekt zájmu ve skutečnosti domáhá sebetranscendence* (neboli překračování za horizont přítomného času směrem k budoucnosti, viz, Ed. Husserl, *Phänomenologische Psychologie*, Husserliana Bd. 9, S. 302 etc.) Je tomu tak proto, že citový vztah k vybranému objektu je nesen intuicí, která je patrně nejhůře verbálně interpretovatelnou položkou v lidském prostoru kognitivních funkcí, které si uvědomuje, ale jen v nejasných konturách vzhledem k realitě.

Naproti tomu ve výše uvedené studii *J. Kienbaumové* se také dočteme, že: *v dospělosti je možné problém soucitu chápat rovněž jako téma, které je neseno na podkladě ustálených emocí, což z něj dělá, u některých jedinců dokonce možnost charakterového povahopisu a typický výraz jejich osobnosti* (viz, S. 124 etc.)

Pro dospělého člověka je zde však ještě jeden charakteristický rys, vázaný na *používání soucitu* v každodenním životě. *Jedná se o manipulaci neboli selektivní práci s tím, jak s ním zachází.* Autoři jednotlivých studií (*von Ute Kunzmann a Cornelia Wieck*) tady hovoří o socioemotivní selektivitě. Ano, dospělý člověk si jednoduše vybírá, do jaké společenské reality bude chtít investovat své emoční zacílení. S tím samozřejmě *přichází nutné omezování soucitu* právě na takové jeho uplatňování, které se stalo výsledkem nějakého předem daného, zamýšleného plánu. To můžeme vidět například v situacích, kdy se nějaká velmi známá celebrita nechá fotografovat na onkologickém oddělení s dítětem, zjevně procházejícím chemoterapeutickou fází léčby. I když z takového jednání pro nemocnici plynou většinou nějaké finanční prostředky, otázka skutečného soucitu, postavená na popularitě tím, už bývá přeci jen mírně narušená. I toto jsou tedy naše cesty soucitu, vystavovaného a volajícího po nějakém zájmu. Čím více je společnost zatlačována do prostoru malicherných zájmů, tím víc se možnost vystoupit z této zóny směrem k obdivu stává i zde lákavým zbožím pro „*sbírání morálních bodů*“. Takže, *soucit je nakonec dobrý kšeft*. Nic proti celebritám a jejich poctivé snaze. Spíš proti našemu životnímu stylu a hodnotám. *Člověk již nedokáže, z nějakého záhadného důvodu, projevovat soucit bez okázalosti, bez vyžadování zpětné vazby.* Protože soucítit, to je něco, co si „ten/ta“ musí také, mj. zasloužit. Dospělost se tedy stala kritičkou soucitu, tématem polemiky, odporu a někdy i opovržení, protože soucítit s bezdomovcem, představuje téměř morální opovážlivost. Pokud neexistuje hmatatelnost soucitu, tak nemá smysl. Prostý duch se zde má tendenci vytrácet z dosahu. Na jeho místo nastupuje potřeba *praktického života*, omezujícího tlukot srdce, na úkor egotistických zájmů.

Soucit a sdílení, soucit a pomáhání, soucit a podpora, soucit a tiché usebírání v sebereflexi, soucit a vědomí o budoucnosti, soucit a minulost, soucit a odpuštění. To jsou tedy jen některé vztahy, které se soucitem nutně souvisí. *Soucit není litování!* Měl by takový soucit představovat zejména východisko ke společnému konání za účelem snazšího bytí, obrušování hran zloby, nenávisti, pomlouvání, vychloubání se, a kdo ví, čeho ještě. Soucit by měl být, sám o sobě, leitmotivem dospělosti, usilováním o jeho prosazování, vzorem chování a nesmlouvavostí jeho stálého zpřítomňování, pro jinak veškerou lidskou existenci.

Jako sociálně emoční reakce je soucit také regulátorem interpersonálních, stejně jako společenských proměn. Často je to patrné na posunech, které jsou viditelné v přístupu jednoho člověka k druhému. Například, když se v dospělosti setkáváme s přicházejícím stářím vlastních rodičů, sourozenců a dalších blízkých osob. Zde je soucit výrazem odhodlání být takovému jedinci nablízku a usnadňovat mu nelehkou cestu životem, v době přicházejících omezení – tělesných i duševních. V následující kapitole toto soucitné sdílení osudu, budeme ještě více podrobněji interpretovat. Na tomto místě buďž zdůrazněno, že soucit v situacích, na něž je zde poukazováno je, či by měl být také současně výrazem povinnosti nebo odpovědnosti, která se prolíná všemi životními cestami. A tímto výrazem jest, dostat potřebě postarat se o bližního s dostatečnou mírou oddanosti. I zde se neocitáme v přísné povinnosti, ale ve zvykových normách. Dospělost nesená důstojným staráním se o toho, komu mnohdy potom zbýváme jako poslední instance, se nedá vcelku nijak obejít. Je to stav priority, základního sebeurčení, bezejmenné okolnosti, na kterou ten, koho se to týká, čeká ve své samozřejmosti. *Soucit zde tedy představuje čin, bez očekávání.*

Vedle soucitu se během našeho vývoje dostávají také další citové barvy a emoční postoje, jako: *smutek, truchlení a melancholie*. Sám *Sigmund Freud* tomuto tématu věnovat samostatnou úvahu, která nakonec vešla do dějin psychologie jako výchozí, pro další psychoanalytické či psychoterapeutické rozpracování.

Truchlení je pravidelně reakcí na ztrátu nějaké milované osoby nebo nějakého abstraktního jsoučna, které zaujímalo její místo, jako je vlast, svoboda, nějaký ideál atd. Pod vlivem stejných událostí se u některých osob, u nichž proto máme podezření na určitou chorobnou dispozici, dostaví místo smutku melancholie. Je také velmi pozoruhodné, že nás nikdy nenapadne dívat se na truchlení jako na chorobný stav a obrátit se na lékaře, aby jej léčil, třebaže s sebou nese závažné odchylky od normálního životního chování. Spoléháme, že po určité době bude překonáno, a pokládáme nějaké jeho rušení za neúčelné, ba dokonce za škodlivé

Melancholie je psychicky charakterizována hluboce bolestným rozladěním, ztrátou zájmu o zevní svět, ztrátou schopnosti milovat, zábranou postihující každý výkon a snížením sebevědomí, jež se projevuje sebeobviňováním a tupením vlastní osoby a stupňuje se až k bludnému očekávání trestu. Tento obraz se nám stane srozumitelnější, jestliže uvážíme, že truchlení se vyznačuje týmiž rysy, vyjma jediného z nich; porucha sebevědomí při něm odpadá. Jinak je to však totéž. Těžké truchlení, reakce na ztrátu nějaké milované osoby, zahrnuje stejné bolestné rozladění, ztrátu zájmu o zevní svět – pokud něčím nepřipomíná zemřelého – ztrátu schopnosti zvolit si nějaký nový objekt lásky – což by znamenalo oplakávaného nahradit –, odvrácení od každého výkonu, který k památce zemřelého nemá vztah. Snadno chápeme, že tato zábrana a omezení Já jsou výrazem toho, že se člověk výlučně oddává truchlení,

příčemž pro jiné záměry a zájmy nic nezbyvá. Vlastně se nám toto chování nejeví patologickým právě proto, že je dovedeme tak dobře vysvětlit (viz, S. Freud, Vybrané spisy, sv. III, Praha 1971, str. 280 – 281).

Toto může býti dále, *dobrým* východiskem zejména tam, kde se dospělý člověk setkává například s umíráním a odchem na věčnost někoho, kdo tedy v jeho životě doposud zaujímal důležité místo. V praktickém nastavení ovšem přesně tyto momenty u predisponovaných jedinců mohou způsobovat rozvoj duševní poruchy od úzkostných stavů, až k psychotickým obtížím, prostoupených depresemi nebo i vlastní schizoidní či schizofrenní pozicí. Zvláštního vyústění v podobných situacích nabývá potom okolnost, kdy je jedinec postaven před nepřekonatelnou situací, jako například klientka v péči pracovníků psychosociální rehabilitace s celoživotní diagnózou deprese s občasnými psychotickými relapsy, jejíž nezáviděníhodná psychická pozice, byla vyvolaná nevhodným chováním matky, která už nežije a klientka nyní jako dospělý člověk, postrádá příležitost domoci se vysvětlení, odpuštění. Zůstává nadobro vězet v postoji marného přemýšlení o tom, kým vlastně pro svoji matku kdy byla, a aby všechno zakryla alespoň nějakým východiskem, dotazuje se ve svém okolí na to, zda ještě bude někdy, moci mít vlastní dítě, aby mu mohla býti lepší matkou, než-li byla ta její (klientka 50 let, má navíc diagnostikovanou neplodnost).

Na výše uvedeném příkladu tedy vidíme, jak se problémem soucitu může, vcelku jednoduše obracet k sobě samému. Klientka touhou po dítěti ve skutečnosti žádá osud o možnost projektovat tento soucit směrem ke svému vysněnému dítěti a v tomto jinak smutném nastavení odpouštět jak již zemřelé matce, tak sobě samé s latentním očekáváním, že by právě tento moment, zpětnou vazbou, na sebe její dítě později, převzalo.

§7. SOUCIT JAKO SMÍŘENÍ V DOBĚ STÁRNUTÍ

Soucit je morálně-citové hledisko, vyjádřené osobním postojem a konkrétním způsobem jednání. Zahrnuje: osobní zkušenost, soudnost, vůli a odhodlání. Má vnější a vnitřní charakter. Ve vnějším projevu směřuje, jako součást praktické projekce vcítění jednáním k druhému člověku. Ve vnitřním nastavení se stává součástí smíření s vlastním osudem, někdy doprovázeným také sebe-lítostí. V obou případech je potom soucit výrazem postoje k prožitku existence.

Stáří má tendenci bilancovat a uzavírat existenční pole, dříve nastavené k vnějšku, do subjektivistických pozic, do vladního nitra, vyplněného celoživotní sebezkušeností. Vedle toho, domáhá se, toto stáří, uznání za námahy, kterými takový člověk, na oné pouti, svým časem prošel. Stává se proto soucitným, se svojí vlastní minulostí, stejně jako nyní hledá v bezprostředním okolí soucit se svojí přítomně nastalou existencí. Mnohdy je to soucit, jehož pravou povahou je hledání: *odpuštění, uznání, což je ve víru emocí stejně tak svázáno s lítostí vůči neuskutečněným plánům, morálním nerovnostem v úrovni svědomí a výčitek*, a tak dále. Důležitou položkou zde zůstává potom čas, který odměřil vlastní bytí nesmlouvavým plynutím do nenávratné budoucnosti. Nejde tedy jen o to, že se stáří mění sociální postavení a jeho akceptace personálním okolím. Přistupuje k tomu všemu existenciální prožitek, změněný vědomím o vyprazdňování aktivně provozovaného smyslu bytí, jež dříve plynulo ze zaměstnání, jakož i ze všeho toho, co vyplňovalo každodennost vědomím, že je tu něco, o co jde a je nutné pro to, něco udělat. Tento moment vyprchává a jeho pevná struktura postupně zaniká v pouhém časovém přebývání tichého a jen steží naplňovaného dne. Jakýkoli vnější přístup, nesoucí impuls zájmu je proto vítán, porušením „vtíravého klidu“.

O co jiného tu běží než-li o dva souběžně odehrávající se problémy: *filosofii stáří* a *psychologii stáří*. V prvním případě to je *filosofie bytí*, a v případě druhém je to potom, *psychologie prožitku*. Obě roviny jsou zde přítomny. Je to proto, že ve vyšším věku se tyto dvě roviny ohlašují jaksi samy sebou. Soucit je totiž ve vyšším věku problémem širšího nahlížení na okolnosti, jejich provázanost a sám kontext. Již z toho důvodu u některých seniorů lze pozorovat melancholický sklon k plačtivosti, tak zvaný *crying* nebo *weeping*. Někdy může být tato plačtivost u seniorů součástí postupně se rozvíjející úzkostnosti s depresivními syndromy, vázanými jednak na staropaměť, ale také na jinak celkové vnímání změny, kterou stárnutí přináší, jako je zejména fyzická nemohoucnost a ztrátu mentální formy a další. Senior si uvědomuje závislost na okolí. Tato skutečnost je mu zpravidla nepříjemná. Až doposud byl schopen se starat sám o sebe a přinášelo mu to potřebné sebevědomí. Dostavuje se proto, hledání soucitu.

Rembrandt van Rijn „Muž a žena“ (1606)

Stáří není nemoc, ale vývojová fáse osobnosti. Vyžaduje: *respekt, náklonnost a péči* (Andreas Kruse, *Lebensphase hohes Alter*, Heidelberg 1917, S. 8, etc.) Takto nastavených definic, které se ve výsledku nakonec překrývají, nalezneme bezpočtu. Krause ovšem dále, správně zmiňuje u stáří: *duševně-duchovní rámeček*, který mají senioři tendenci promítat do *socioemocionálních konstruktů* (tamtéž, S. 7), s nimiž k prožívání a zaujímání postojů v rámci vlastního vnímání existenciální reality, přistupují. Zde se potom setkávají dva, až tři vyhraněné a téměř soupeřící názory v mezigeneračních rozdílech náhledů, na jednu a tutéž skutečnost. Tam, kde se podobné třecí plochy stanou nesmiřitelným zápasem o názor a uznání pravdy, mnohdy přestává jakýkoli požadavek na soucit platit. Veškerá personální komunikace se převrátí na stranu zápasu o verbální nadřazenost a všechnen mezilidský zájem po klidném sdílení stáří je pryč.

Patrně i v tomto nastavení *soucité prázdnoty*, existují čitelné rysy toho, co je jejím důvodem. Dřívější neústupnost a neochota pracovat na sobě samém, smíření, že kdokoli jiný má v rodině svůj názor, nemusí to ještě znamenat, že je hloupý nebo proti nám. Je to pouze osobnost s vlastním názorem, který je zapotřebí vlídně respektovat, a nikoli se okamžitě mít potřebu vymezovat, neboť se nejedná o útok proti nám, ale pouze o zájem, vést dialog. Samozřejmě, že takto nastavený problém nutno uvést do náležitého srovnání sil, a to poukazem na ochotu, vést dialog také ze strany dalších členů rodiny.

Soucit projevovaný v řeči je, tak jako tak, nejčastějším jeho podáním. Vedle soucitu je to ještě tak zvané *chlácholení* popřípadě poskytování *utěšujících slov*. Takto se různé druhy soucitu projevují, pakliže je nastalá situace výrazem prožitku a emocí: *o někoho, z něčeho*.

Předešlé uvedení problému: *mít starost o někoho, o něco, nás nyní vede k dalšímu zamyšlení, které lze doplnit i filosofickými náhledy Martina Heideggera:*

Starost je vždy něco, o co se člověk zajímá předchůdným způsobem. Aby mohl takový postoj zaujmout, musí si býti vědom toho, že existuje ve světě jako jeho součást. Takto je potom schopen nacházet své objekty, o něž se může starat. Vedle toho, jeho starost může směřovat rovněž k sobě samému. Obecně se, ale člověk vždy již stará o to, aby neměl strach ze světa. Takže později, může k celé realitě, přistupovat jako k významnému způsobu starosti. Starostí (Sorge) je potom cokoli, co se pro člověka vyskytuje s naléhavostí mít pro zvládnutí svého bytí-ve-světě (Dasein) také potřebné nástroje (besorgen), pro nutné obstarávání. A jelikož je všechno toto starání se o jsoucí také součástí jeho prožívání, přivolává se k tomu všemu ještě úzkost (Angst) a strach (Furcht). Zdaleka se tento model starosti o vlastní bytí tímto ještě nevyčerpává. Přizvána je také nicota (Nichtigkeit). Ta vždy ohlašuje jistou marňost starosti, poukazem na prázdnotu, jejíž význam ale nespočívá v prázdnotě prostorové, ale v prázdnotě vědomí o smyslu vlastního bytí. Pro takový úkol, zvládat nicotu, není člověk nikdy dostatečně sebevědomý. Protože nicotou je i vědomí smrti, která se ohlašuje s bezprostřední naléhavostí jako součást vztahu k nesmlouvavé realitě. Bytí je takto jednoduchý, a proto také nedefinovatelný pojem. Naopak existence, co by způsob, jakým se člověk provozuje, už poskytuje více možností pro sebeurčení, jímž je zejména možnost sebezahlédnutí ve struktuře vztahů: k věcem, živočichům, druhým lidem, ale stejně tak k vlastním myšlenkám všeho druhu, jakož i svědomí. Tato bytostná určení potom spoluzahrnují i soucit, co by výraz bytí, které se starostí vrhá do úzkosti, se strachem o bytí někoho druhého.

Co jsme zde, ve výše uvedené parafrázi *Heideggerovy* filosofie z „*Bytí a času*“, tedy chtěli nastínit? Předně to, že soucit může stejně tak, jen jiným způsobem, kompenzačně, vyjadřovat vnitřní strach o sebe sama. Nechce tím být porušena poctivost soucitu tam, kde je adekvátní součástí vyjadřovaného sdílení. Náš poukaz směřuje k tomu, uvědomit si, že soucit může mnohdy vnitřní odzrcadlování strachu a úzkosti u svého nositele spoluzahrnovat.

Sigmund Freud ve dvacátých letech minulého století otevřel polemiku na téma „*princip reality a princip slasti*“. Poukázal tím, upřesňujícím způsobem na důležitý fakt dvojího a rozporuplného postoje člověka ve světě. Na jedné straně musí svojí existencí vyhovovat nárokům vnějšího světa a na straně druhé do těchto nároků, ať chce nebo nechce, promítá svá vlastní přání všeho druhu. Tento Freudův poznatek navíc sestává rovněž z respektu již *Immanuelem Kantem* postulovaného zjištění, které analyzuje ve své *Kritice čistého rozumu* (1781) a sice, že: *aby se naše názory, postoje a prožitky mohly stát relevantními vůči nastalým okolnostem, musí v sobě obsahovat, jako podmínku jejich evidence, čas a prostor*. Od psychologie vědomí to není nijak vzdálený problém. Těmito poznatky se mohla již na samém prahu nového seberochoje psychologie poměrně bezpečně zabývat také sociálními tématy, viz *Gustav le Bon* nebo *Ortega y Gasset*, a další.

Jak nyní shora uvedené otázky souvisí s tématem soucitu? Předně, *soucit je zvnějšněná a konkrétním postojem projevená emoce vcítění*. V čase stáří se vnější a vnitřní *prostor* a *čas* u člověka má tendenci prolínat. Ve stáří, vlivem úbytku novopamětí, se vzpomínky dostávají na povrch a mají tendenci nahrazovat hůře uvědomovanou přítomnost. Což znamená, že *soucit jako emoce sebelítosti často nahrazuje střízlivost sebepojetí*.

Na daný problém se můžeme podívat také prostřednictvím zjednodušeného schématu:

S O U C I T

Vědomí

naše Já a vnější svět

Princip

reality a slasti

Ego

individuace a socialisace

Empatie

instinkt a intuice

Sdílení

vyjádřené chápání a konkrétně projevená péče

Dodatkem nesmíme opomenout ještě jedno sdělení. Do souhrnu výše uvedených stupňů struktury soucitu je vhodné zařadit rovněž jistou, potřebnou míru inteligence. Soucit může být totiž projeven buď v odpovídající míře náklonnosti nebo může v konkrétním postoji značně překračovat tuto odpovídající míru, která se danému jedinci, který je objektem tohoto druhu sdílení, stává na obtíž. Takové případy jsou známé například z rodin, kde se nekritickým způsobem akumulují emoce. Vedle toho, může být vyjadřovaný „*soucit*“ nadhodnocovanou zástěrkou, vyjadřovanou za účelem manipulace s očekáváním zisku.

Jak tedy vidíme, soucit je červenou nití nejruznějších emočních barev, která se táhne celým naším životem. Na jedné straně vyjadřuje nejhlubší humánní pohnutky, a na straně druhé může docházet k zneužívání. Náš soucit je mnohdy instinktivní, pakliže projíždíme kolem autonehody nebo zaslechneme rozhovor v němž si dvě osoby sdělují tragédii, která v jejich rodině probíhá, když jsme svědky toho, jak rodič na veřejnosti neadekvátně fyzickým trestem ponouká dítě k poslušnosti, popřípadě majitel psa učiní totéž k bezbrannému živočichu, ale stejně tak, když vidíme film, kde se toto všechno odehrává pouhou nápodobou, a tak podobně.

Můžeme se nejednou setkávat i s *emoční otupělostí*, vzhledem k tématu *soucit*. Laťka veřejného života, co se týče násilí je vskutku dnes hodně vysoko. Tímto násilím mám na mysli i to, které je porojevováno verbálně. V dialogu, si lidé nejednou osobují právo na verbalizaci násilí způsobem, který by byl, ještě donedávna, téměř nemyslitelný. Projekce takového druhu, kdy zaslechneme, jak děti jedoucí vlakem z jedné vesnice do druhé, aby absolvovaly základní školu, mezi sebou vedou licitující rozhovor na téma: *co by nejraději udělali svému rodiči za to, že je v sobotu nepustí na diskotéku.*

§8. SOUCIT A JEHO DUCHOVNÍ ROZMĚR

Jedním ze základních témat křesťanství je *soucitnost (misericordia) a odpuštění (remissionem)*. Jsou to témata na výsost důležitá. *Sv. Augustinus Aurelius (354 – 430)* chápal *odpuštění* vlastních hříchů již tím, že mu Bůh svolil přijmout *jeho slova z Písma* a nastoupit cestu životního obratu. Tento lidský příběh, vtělený do jeho textu *Confessiones (Vyznání)*, dnes představuje jeden z pilířů tradované *patristiky*, který beze změny došel, až naší doby. Je v něm poukazováno na to, že se člověk zpočátku svého života, může setkávat se všemi jeho pozemskými nástrahami, ale má-li vůli pochybovat o správnosti svého jednání, jakož i myšlení (o motivech a úmyslech), může touto poctivou prací na sobě samém dosáhnout na vysoký předěl ve svém životě, jakým je přijetí křesťanství, co by nového životního stylu, *v naději ke spáse – smíření, soucitu a odpuštění*.

Teologie ve skutečnosti učí o proměnách *dobra a zla*, co by etických kategoriích. Co je obsaženo v Kristově poselství, to je dobré, co se tomuto poselství protíví, je zlé. *Dobro a zlo*, se tak mohli stát nejen kategoriemi etiky, ale stejně tak, kategoriemi filosofické ontologie a metafysiky. V ontologii dobro a zlo vypovídají o obecné charakteristice bytí, které tak není jedním, ale právě tímto dualismem (*dobra a zla*). V rámci metafysiky se dobro a zlo měří zejména svým existenciálním zcílením na to, co se jako pohnutka děje v mysli člověka, a ve formě *dobra* nebo *zla* působí zejména časovým přesahem za horizont přítomnosti.

Takto se dívali na problém *dobra a zla* Tomáš Akvinský (1225 – 1274), René Descartés (1596 – 1650) a Immanuel Kant (1724 – 1804). Šlo zejména o to, poskytnout těmto doposud nejistým kategoriím, racionální poděpřený základ. I když *dobro* a *zlo* zůstali napořád jen subjektivním názorem, nová diskuse tímto byla

zahájená, neboť se do celého problému začal promítat zájem po jejich rozumovém vystižení. Promíchávání s nejstaršími, starokřesťanskými představami o spáse, chiliasmem, a tak dále přinášelo vcelku přijatelné naděje na to, že se nakonec téma *dobra a zla* chopili například *Søren Kierkegaard* nebo *F. E. D. Schleiermacher*. Ti, posunuly dané téma, až k *existencialismu*, zejména v inspiraci *Karlu Jaspersovi*.

Soucit je tady pojednou úplně jiným, i když stále duchovním tématem. Má se jej užívat jako měřítko přístupu ke světu našeho okolí v maximální míře odpovědnosti. Tudíž, soucit jako filosofie existence, kterou si nejen uvědomujeme, ale stejně tak, tuto existenci zodpovědně, sebou samými provozujeme. Soucit je proto vciťující nazírání světa našeho okolí, které se nevyhýbá odpovědnosti za *bytí-ve-světě (Heidegger)*, stejně jako faktu, že *člověk je do světa vržen (Sartre)* a nezbyvá mu, z pohledu této nesmlouvavé fakticity, *žít život na okraji respektu před světem a soucitu s tím, co svět představuje sám o sobě*.

Duchovní rozměr soucitu chce být širší, než jen individuální nazírání nutnosti všemu, co je slabé pomáhat k existenci. Je to rozměr, který v sobě podržuje jsoucno jako celek, nebo také, fakt stvoření, jako díla, kterého si je zapotřebí, tímto soucitem, náležitě vážit.

Carl Gustav Jung ve většině svých spisů nechává trvale zaznívat, aby se člověk o svoji existenci staral jak nejlépe může, zejména prostřednictvím zušlechťování vlastní osobnosti. I když se bude společenství lidí stále ocitat na nejrůznějších úskalích vlastní existence a neexistence, půjde zejména o každého jednotlivce zvlášť: o jeho sílu sebepřemáhání směrem k neutuchajícímu zájmu, být dobrým příkladem pro ostatní, kultivací přístupu k druhým lidem, k sobě samému. *Nic, než příklady dobrého sebeodevzdávání, nemůže přispívat k soucitu*.

*Duch se nevyčerpává slovy,
ale svým provedením*

© Jiří Adamec

**SOUČIT
A SEBEREFLEXE
V KONTEXTU VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE**

Adamec Jiří - Filosofický seminář - Katedra teorie

2023

A6, 100 výtisků

IČ 105-48-629/157